

DAHA

yüksək təhsil həmişə yaxşı bacarıq demək deyil

Beynəlxalq sorğu

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) Yetkinlik Bacarıqlarının Beynəlxalq Qiymətləndirilməsi Proqramını (PIAAC) açıqlayıb.

Yetkin Bacarıqlar Sorğusu savadlılıq, hesablama və adaptiv problem hələtmə bacarığının qarışıq qlobal mənzərəsini təqdim edir. Sorğu 673 milyon insanı təmsil edən 31 ölkədən və iqtisadiyyatdan olan 16–65 yaş arası təxminən 160 min yetkin əhəlinin savadlılığı, hesablama qabiliyyəti və problem hələtmə bacarığını qiymətləndirib. Sorğuda aşağıdakı ölkələr iştirak edib: Avstriya, Kanada, Çili, Xorvatiya, Çexiya, Danimarka, İngiltərə (Birləşmiş Krallıq), Estoniya, Finlandiya, Flaman regionu (Belçika), Fransa, Almaniya, Macarıstan, İrlandiya, İsrail, İtaliya, Yaponiya, Koreya, Latviya, Litva, Hollandiya, Yeni Zelandiya, Norveç, Polşa, Portuqaliya, Sinqapur, Slovakiya Respublikası, İspaniya, İsveç, İsveçrə, ABŞ.

PIAAC sorğusuna əsasən, Finlandiya, Yaponiya, Hollandiya, Norveç və İsveç adicəkilən sahələrdə üstünlüklər, onların yetkin əhəlinin əhəmiyyətli bir hissəsi qabaqcıl qabiliyyət nümayiş etdirir. Bununla belə, İƏİT ölkələrində orta hesabla, böyükəlin 18%-nin heç bir sahə üzrə ən sadə bilik səviyyəsi yoxdur.

İƏİT bildirir ki, sorğuda iştirak edən ölkə və iqtisadiyyatlar üzrə hər beş yaşdan biri savadlılıq, hesablama və problem hələtmə bacarıqlarında geridə qalır. Bu, o deməkdir ki, onlar sadə mətnləri oxumaq və ya əsas hesab əməliyyatları və problemləri həll etmək kimi əsas bacarıqlarda çətinlik çəkirlər. Bir çox yerlərdə ən aşağı performans göstərən böyükəlin son on ildə səriştəlikdə ən böyük azalma nümayiş etdirlər. Bu, bir çox ölkələr üçün narahatlıq doğurmalıdır, çünki bu, artıq risk altında olan qruplar üçün imkanları məhdudlaşdırır və əlverişsiz dövrləri davam etdirə bilər. Heç kimin geridə qalmamasını təmin etmək, beləliklə də bərabər və ədalətli təhsil sistemləri yaratmaq üçün ölkələr nə edə bilər? İƏİT-nin son tədqiqatında “Böyükəlin dəyişən dünyada inkişaf etmək üçün lazım olan bacarıqlara malikdirləmi?”, - sualına cavablar var.

rədildiyi (məsələn, bacarıqlar, münasibət və dəyərlər) ilə əlaqəli ola bilər.

Bacarıqların uyğunsuzluğu təhsil və əmək bazarı arasında daha çox uyğunlaşma tələb edir

İƏİT ölkələrində işçilərin təxminən üçdə biri ixtisasları, bacarıqları və ya təlim sahələri baxımından öz işlərinə uyğun deyil. Bunun əhəmiyyətli iqtisadi və sosial xərcləri var, xüsusən də onlar həddindən artıq ixtisaslı olduqda. Məsələn, təhsil səviyyəsini tələb etməyən işlərdə çalışan böyükəlin, uyğun işlərdə olan həmkarları ilə müqayisədə 12% az əməkhaqqı alırlar. Onlar həmçinin yüksək həyat məmnuniyyətini bildirmək ehtimalı dörd faiz bəndi azdır. Bu, onu göstərir ki, öz ixtisaslarından istifadə etməyən vəzifələrdə olan insanlar çox vaxt potensiallarının boş getdiyini hiss edirlər.

Bu boşluq qismən ona görə yaranır ki, insanlar məhdud tələbat olan təhsil alırlar və təlim proqramları dəyişən sənaye ehtiyaclarına uyğunlaşa bilmir. Bu, problemlərin həlli hökumətlərdən əmək bazarında əldə edilmiş bacarıqların tanınmasına, mükafatlandırılmasına və sertifikatlaşdırılmasına sərmayə qoymağı, çevik və modul öyrənmə imkanlarını təklif etməyi və karyera rəhbərliyini təkmilləşdirməyi tələb edir. Təhsili əmək bazarının tələbləri ilə uyğunlaşdırmaqla ölkələr, ilk növbədə, bacarıq mədəniyyətini inkişaf etdirər, uyğunsuzluqları azaldı və təhsilə qoyulan investisiyaların maddi iqtisadi və sosial faydalara çevrilməsini təmin edə bilər.

Validəynləri ali təhsilli olan yetkinlərin savadlılıq bacarıqları validəynləri daha az təhsilli olanlara nisbətən daha yüksəkdir

Təhsil cəmiyyətdəki bərabərsizlikləri azaldı, eyni zamanda onları davam etdirə bilər, çünki təhsil nailiyyətlərindəki bərabərsizliklər nəsilə boyu davam edir. İsrail, İsveçrə və Macarıstanda bu təsirlər xüsusilə nəzərə çarpır və respondentlərin sosial-demografik xüsusiyyətləri nəzərə alındıqdan sonra savadlılıq üzrə ən azı 34 bal fərqi təşkil edir. Müxtəlif sosial-iqtisadi mənsəbiyyətərdən olan yetkinlərin bacarıq fərqi İspaniyada ən kiçikdir, validəynlərin təhsili aşağı və yüksək təhsilli validəynləri olan yetkinlər arasında yalnız yeddi ballıq fərqi təşkil edir.

Andreas Şleyxer: Böyükəlin yalnız 1/5-i sadə mətnləri başa düşə bilər

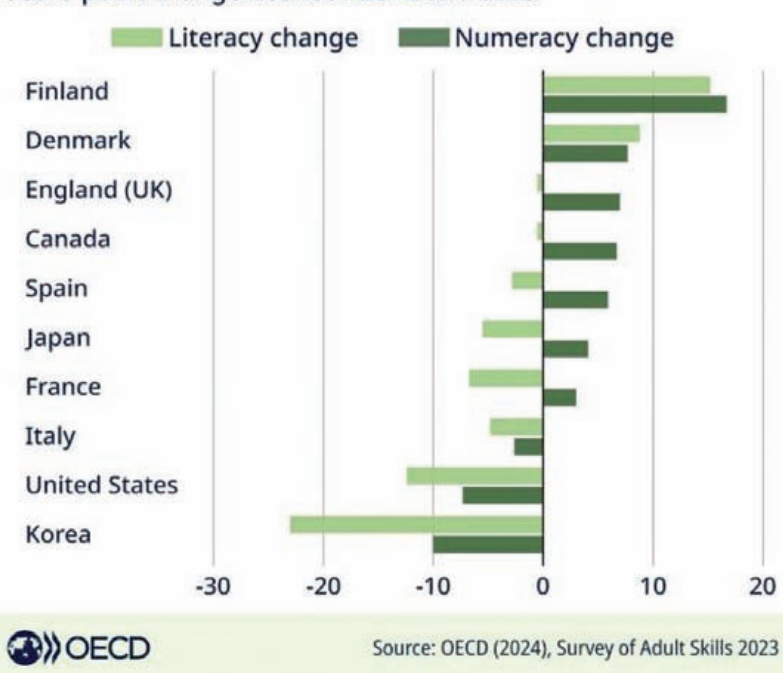
PIAAC sorğusunun nəticələrini şərh edən İƏİT Baş katibini təhsil üzrə xüsusi müşaviri, Təhsil və bacarıqlar departamentinin direktoru Andreas Şleyxer qeyd edir ki, “sürətli texnoloji tərəqqi, xalis sıfıra keçid və demografik dəyişikliklər dünyasında böyükəlin inkişaf qabiliyyəti getdikcə onların təməl bacarıqlarından asılıdır. Avtomatlaşdırma və generativ süni intellektin ən son nailiyyətləri də daxil olmaqla texnoloji dəyişikliklər əksər sənaye sahələrini və iş yerlərini dəyişdirir. Bu transformasiya yeni bacarıqlar tələb edən yeni rollar yaradır. Süni intellekt və rəqəmsallaşma həm də şəxsi

findən son on ildə təhsil və böyükəlin üçün təlim sistemlərinin gücləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli səylərə baxmayaraq, sorğu gələcəyə hazır olmayan insanların sayının artması ilə kəskin qeyri-bərabər bacarıq mənzərəsini ortaya qoyur. Bütün iştirakçı ölkələrdə böyükəlin yalnız 1/5-i sadə mətnləri başa düşə və ya əsas arifmetikəni həll edə bilər. Bunun tezliyi ölkələr arasında geniş şəkildə dəyişir. Bu, sürətli texnoloji və iqtisadi dəyişikliklər kontekstində xüsusilə narahatlıq doğurur ki, bu da qabaqcıl savadlılıq, hesablama və problem həll etmə bacarıqlarına malik olanları daha çox mükafatlandırır, digərlərini isə geridə qoyur”.

İƏİT rəsmisi qeyd edir ki, inkişaf edən bu cür vəziyyət cəmiyyətlərin texnoloji və iqtisadi tərəqqidən hamının faydalanmasını necə təmin edə biləcəyi ilə bağlı təcili suallar doğurur. “Nəticələr təhsil və təlimə çıxışın yaxşılaşdırılması, böyükəlin üçün daha güclü təlim sistemləri və bütün fərdləri inkişaf et-

Change in adult literacy and numeracy proficiency

Score-point change between 2012 and 2023

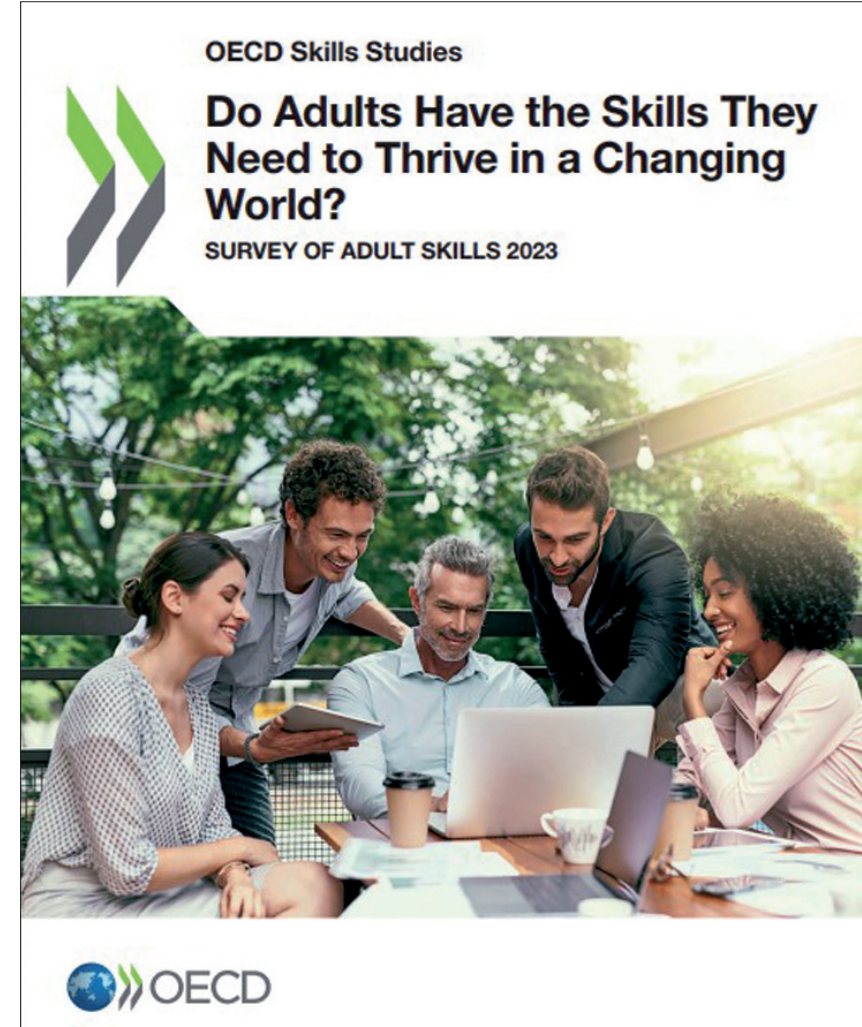
Savadlılıq və hesablama bacarığı ən az təhsillilərin arasında azalır

Son onillikdə orta savadlılıq səviyyəsi yalnız Danimarka və Finlandiyada yaxşılaşıb, bütün digər iştirakçı ölkələr və iqtisadiyyatlarda sabit qalıb və ya azalıb. Hesablama nəticələri daha müsbətdir, Finlandiya və Sinqapur başda olmaqla 8 ölkə öz xallərini yaxşılaşdırıb. Bacarıqların azalması ilə üzləşən ölkələrin və iqtisadiyyatların əksəriyyətində müxtəlif yaş qrupları üzrə savadlılıq və hesablama bacarıqları azalıb. Təhsilin genişləndirilməsi bu tendensiyaı kompensasiya etmədi, çünki əksər ölkələrdə ali təhsilli məzunlar arasında bilik səviyyəsi azalıb və ya durğunlaşıb. Bu tapıntılar siyasətçilərin təhsil və təlim sistemlərinin inkişaf edən tələblərə daha uyğun olmasını təmin edərək ömürboyu öyrənməyə diqqət yetirmələrinin təcili ehtiyacını vurğulayır.

Əhəlinin ən az təhsilli təbəqələri arasında savadlılıq və hesablama bacarığının azalması xüsusilə nəzərə çarpır. Bu, iştirakçı ölkələrin və iqtisadiyyatların əksəriyyətində yüksək və aşağı təhsilli yetkinlər arasında bacarıqlar üzrə səriştəlik fərqlərinin genişlənməsinə səbəb oldu.

Daha yüksək təhsil səviyyəsi həmişə bacarıqların artırılması demək deyil

Formal təhsil bacarıqlarının inkişafında əsas rol oynayır. Kolleç dərəcəsi olan böyükəlin orta hesabla əvvəllər məzun olanlardan daha yüksək bal toplayırlar. Bununla birlikdə, daha yüksək təhsil səviyyəsi həmişə bacarıq və biliklərin yaxşılaşdırılması demək deyil. 2023-cü ildə həyata keçirilmiş bir yetkin bacarıq araşdırması göstərib ki, fərqli ölkələrdə fərqli təhsil səviyyələri olan insanların bacarıq səviyyələrini müqayisə edərkən daha yüksək təhsil səviyyəsi mütləq daha yüksək bacarıq səviyyəsinə səbəb olmur. Məsələn, fin lisey məzunları Çili, İsrail və Litva da daxil olmaqla bir neçə ölkədə ali təhsilli böyükəlinərdən ardıcıl olaraq irəlilədirlər. Bu qeyri-bərabərlik təhsil sistemlərinin keyfiyyətindəki sistem fərqlərini, eləcə də təhsilin və ömürboyu təhsilin təmin edilməsində və təşkilində fərqləri əks etdirə bilər. Bu fərqlər öyrənmənin ən vaxt baş verdiyini (məsələn, uşaqlıq, gənclik və ya yetkinlik), harada baş verdiyini (formal, rəsmi və qeyri-rəsmi), öyrənmənin necə asanlaşdırıldığını (məsələn, iştirak üçün maneələrin olub-olmadığını) və nəyin öy-

maliyyənin idarə edilməsindən tutmuş iş yerində verilənlərə əsaslanan qərarların qəbuluna kimi əsas bacarıqların gündəlik həyatda necə istifadə olunduğunu dəyişdirir. Yaşlanan əhəli daha uzun iş ömrünə və mal və xidmətlərə tələbin dəyişməsinə, o cümlədən səhiyyə sistemlərinə tələbatın artmasına səbəb olur”.

A.Şleyxer qeyd edir ki, hər zamankindən daha çox, spesifik peşələr üçün xüsusi bacarıqlardan başqa, informasiya əməli bacarıqları - savad, hesablama və uyğunlaşa bilən problemlərin həlli - fərdlər üçün bu dərin dəyişiklikləri idarə etmək üçün vacib hala gəlir. “Savadlılıq insanların məlumatı emal etmək, səmərəli ünsiyyət qurmaq və cəmiyyət həyatında iştirak etmək üçün səfərbər edir. Hesablama qərar qəbul etmə, maliyyə savadlılığı və müəkkəb məlumatları şərh etmək bacarığını dəstəkləyir. Problemlərin həlli bacarıqları fərdlərə texnologiyaya uyğunlaşma, yenilik və istifadə imkanları verir. Birlikdə bu bacarıqlar təkcə iqtisadi uğur üçün əvəzolunmaz deyil, həm də cəmiyyətlərin bərabərsizliyi aradan qaldırmaq, davamlılığı artırmaq və sosial birliyi təşviq etmək üçün əsasdır.

A.Şleyxer hesab edir ki, sorğunun nəticələrini əks etdirən məlumatlar müsbət iqtisadi və sosial nəticələrin əldə edilməsində bu bacarıqların mühüm rolunu təsdiqləyir. “Məsələn, daha yüksək hesablama bacarıqlarına malik olan yetkinlər daha az hesablama bacarıqlarına malik olanlara nisbətən daha çox işlə təmin olunurlar, daha yüksək maaş alırlar və daha yaxşı sağlamlıq və həyatdan məmnun olduqlarını bildirirlər. Bəzi ölkələrdə yüksək hesablama bacarıqlarına malik olan böyükəlin siyasi məsələləri başa düşə və təsir edə bildiklərini hiss etmək ehtimalı daha yüksəkdir.

Hökumətlər və sosial tərəfdaşlar tərə-

mək üçün lazım olan bacarıqlarla təchiz etmək səyləri vasitəsilə bu boşluqları aradan qaldırmaq üçün məqsədyönlü siyasət tələb edir. Məlumatlar həmçinin müdaxilə üçün xüsusi sahələri vurğulayır. Məsələn, sorğu kişilər arasında savadlılığın qadınlara nisbətən daha çox azaldığını göstərir, lakin kişilər hesablamada qadınları üstələməkdə davam edirlər”. A.Şleyxerə görə, bütün bu məsələlərin həlli yalnız ədalət məsələsi deyil; iqtisadi dayanıqlılıq və sosial birlik üçün vacibdir.

“Çətinlikləri həll etmək üçün biz ömürboyu öyrənmə və məşğulluq məsələlərinə yanaşmamızı yenidən nəzərdən keçirməliyik. Söhbət təkcə maliyyələşdirmə məsələsi deyil, xüsusilə aşağı ixtisaslı işçilər üçün yenidən ixtisaslaşma imkanlarının artırılmasıdır. Uyğunlaşma əsasdır; daha modul, məqsədyönlü kurslar və onlayn seçimlər daxil olmaqla, ömürboyu təhsilə maneələri azaltmaqla təhsil və təlim daha əlçatan olmalıdır. Bu çeviklik həm işçilər, həm də işəgötürənlər üçün öyrənməyi daha cəlbədicə edəcək və potensial olaraq zehniyyət dəyişikliyinə gətirib çıxaracaq: dərəcə qazanmadan nə öyrəndiyimizə, necə öyrəndiyimizə, harada öyrəndiyimizə və həyatımızda nə vaxt öyrəndiyimizə sahib olmağa keçmək. Bacarıqların görünməsinin və tanınmasının yaxşılaşdırılması və süni intellektdən səmərəli istifadə, çox güman ki, bu transformasiyada həlledici rol oynayacaq”.

Ümumilikdə sorğunun nəticələri ölkələrin bacarıqlarının inkişafını necə dəstəklədiyini hərtərəfli yenidən qiymətləndirməyə təcili ehtiyac olduğunu vurğulayır. Bacarıqlara sərmayə qoymaqla hökumətlər hamı üçün rifahı təmin etməyə kömək edən daha möhkəm və əhatəli işçi qüvvəsinə dəstəkləyəcəklər.

Oruc MUSTAFAYEV